

RŪHÎ'NİN DŪVÂZNÂMESİ

RUHÎ'S WORK ON AHL-İ BEYT IMAMS: DUVAZNAME

РАБОТА РУХИ -АХЛИ-БЕЙТ-ИМАМА- ДУВАЗ-НАМЕ

Ahmet İÇLİ*

ÖZ

İnsanoğlu, yazılı ve sözlü ifade araçlarıyla hayata dair birçok olay ve olguyu dile getirmektedir. Edebiyat sanatı da bir yönüyle bu ifade araçlarından biridir. Klâsik Türk edebiyatı, hayatın her alanı ile ilgili birçok konuyu işleyen ve konu yelpazesi geniş olan bir edebiyattır. İnsanlığa ve yaşama dair hemen hemen her konuyu bu edebiyatın içinde bulmak mümkündür.

Türk İslam ve Türk Tasavvuf edebiyatında din büyüklerini özellikle Hz. Peygamber, dört halife ve Hz. Peygamberin ehl-i beytini konu edinen birçok eser bulunmaktadır. Bu eserler manzum veya mensur olabilmektedir. Bunların bir kısmı müstakil birer kitap olabilirken bir kısmı da şairlerin divanlarında farklı nazım şekillerinde yazılan şiir örnekleri olarak görülebilmektedir.

Türk edebiyatında Alevilik ve Bektaşilik geleneğinin tarihi ve kültürel değerleri temelinde kaleme alınmış eserler bulunur. Hz. Peygamberin ehl-i beytini konu edinen bu eserlerin başında *Makel-i Hüseyin* içerikli eserler gelmektedir. Bununla birlikte Hz. Fatıma ve Hz. Ali'yi anlatan eserleri ve metinleri de görmek mümkündür. Ehl-i beyti konu edinen eserlerden bir kısmı *Düvâzdehnâme*, *Düvâznâme* olarak bilinir. Bu tür eserlerde, Hz. Peygamberin ehl-i beytinden olup Şii gelenekte On iki İmam olarak kabul edilen din büyüklerine dair bilgiler bulunur. Bu metinlerde Ehl-i Beyt İmamlarına olan sevgi ve övgülere yer verilir.

Türk edebiyatında *Düvâznâme* kaleme alan şairlerden biri de Rûhî'dir. Metin, bir mecmuada, Rûhî'ye atfen verilmiştir. Kesin olmamakla birlikte mecmuada, şiirin Bağdatlı Rûhî'ye ait olabileceğine dair bazı ipuçları mevcuttur.

Bu çalışmada Arap harfleri yazma şiir mecmuasındaki manzum *Düvâznâme* metni Latin harflerine aktarılacak, eserin muhtevası üzerinde değerlendirmede bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Düvâznâme*, *Rûhî*, *Mecmua*, *oniki imam*, *ehl-i beyt*, *Kasımî Mecmuası*

* ORCID: [0000-0002-7478-7518](https://orcid.org/0000-0002-7478-7518) Doç. Dr., Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ve Sanatları Anabilim Dalı, ahmet.icli@batman.edu.tr

ABSTRACT

Mankind expresses many events and facts about life through written and oral expression tools. The art of literature is also one of these means of expression. Classical Turkish literature is a literature that deals with many subjects related to every field of life and has a wide range of subjects. It is possible to find almost every subject related to humanity and life in this literature.

In Turkish Islam and Turkish Sufism literature, there are many works viewing topics of religious elders, especially the Prophet, four caliphs and the Prophet's family, ahl al-beyt. These works can be verse or prose. While some of these works can be an independent book, some of them can be seen as poems written in different verse forms in the *divan* of poets

In Turkish literature, there are works written on the basis of historical and cultural values of Alevism and Bektashism tradition. *Makel-i Huseyn* is one of the most important works among these and it is possible to see works and texts about Fatima and Ali. One of the works written on this subject is twelve imams, named "ahl al-beyt" "Ahl-i beyt imams" or "duvaznâme".

In the Shia tradition, there are information about the religious elders, considered to be twelve imams. In these texts, love and praise are given to the Ahl-i beyt imams.

Rûhî is one of the poets who wrote a *duvâznâme* piece in Turkish literature. The poem was given in a magazine/compile by reference to Rûhî. Although not definite, there are some clues in the compile that poetry may belong to the Rûhî who is known from Baghdad

In this study, the poem of *duvâznâme* will be transferred to Latin letters from Arabic types, and the content of the work will be evaluated.

Keywords: *Duvazname, Ruhi, Compile/Magazine, twelve imams, ahl al-beyt, Kasimi's Compilation*

АННОТАЦИЯ

Человечество выражает многие события и факты из жизни с помощью письменных и устных средств выражения. Литература - как искусство также является способом выражения окружающей действительности. Классическая турецкая литература - это литература, охватывает широкий круг жизненных событий и имеет дело со многими явлениями, связанными с каждой областью жизни. В классической литературе можно найти много разнообразных тем, связанных человеком и его жизнью.

В турецкой суфийской литературе и в турецком исламе можно найти много произведений, связанных со старейшинами ислама, в частности, с жизнью- Пророка и четырех калифов. Эти произведения могут быть написаны и в стихотворной и прозаической форме. В диванах поэтов можно видеть примеры произведений, написанных в разных стихотворных формах или как отдельные книги авторов.

Турецкая литература содержит произведения, написанные на основе историко-культурных ценностей традиции алевизма и бекташизма. В начале произведений из жизни Пророка, даются сведения о Мактел-Гусейне. Наравне с этими произведениями можно видеть и произведения, связанные с жизнью пророка Али и Фатмы. Одна часть тем произведений, связанных с Ахл аль-Байти, известны как Дюваздех-наме и Дюваз-наме. В таких работах, есть информация о старейшинах Пророка, которых в шиитской традиции считают двенадцатью имамами. В темах произведений восхваляется любовь и уважение к пророкам.

В турецкой литературе одним из поэтов, написавших – «Диваз-наме», является Рухи. Текст в журнале, был передан Рухи. Нет достаточных сведений, но можно сказать, что это стихотворение может принадлежать перу Рухи из Багдада.

В этом исследовании текст стиха Дюваз-наме с арабскими буквами, будет передан латинскими буквами, а содержание произведения будет оценено.

Ключевые слова: *дүвазнаме, Рухи, журнал, двенадцать имамов, ахль аль-бейт*

Giriş

Klâsik Türk edebiyatı, hayatın her alanı ile ilgili birçok konuyu işleyen ve konu yelpazesi geniş olan bir edebiyattır. İnsanlığa ve yaşama dair hemen hemen her konuyu bu edebiyatta bulmak mümkündür.

Türk Edebiyatında, Hz. Peygamber hakkında yazılmış birçok eser bulunur. Bunlardan önemli olanlarından ikisi mevlid ve miraciyelerdir. Ayrıca Hz. Peygamber ve ailesi (ehl-i beyti) hakkında yazılmış eserler de söz konusudur.

Peygamberin ehl-i beytini anlatan eserlerden biri de On İki İmamın konu edildiği “dûvâznâme”lerdir. Bu türden eserler, mensur veya manzum olarak kaleme alınabilmektedir.

Klâsik Türk şiirinde manzum *dûvâznâme* yazan şairlerden biri de Rûhî’dir. Bahse konu manzume, bir şiir mecmuasında Rûhî başlığıyla verilmiştir.

Mecmuanın barındırdığı metinler ve kayıtlara bakıldığında bu şiirin 16. yüzyılda yaşamış şairlerden birine ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzyılda farklı şehirlerde yaşamış ve şiirlerinde Rûhî mahlasını kullanmış birden fazla şair bulunmaktadır.¹ Bunlardan biri, divanı günümüze ulaşan Bağdatlı Rûhî’dir. Diğerlerine ait şiir örneklerine, çeşitli şiir mecmualarında ve tezkirelerde rastlanabilmektedir.

Dûvâznâme metninin, Rûhî mahlasıyla şiirleri bulunan şairlerden hangisine ait olduğu konusunda fikir beyan etmek güçtür. Bağdatlı Rûhî dışında bu yüzyılda yaşamış aynı mahlaslı diğer şairlerin divanları bugüne ulaşmamış veyahut halen üzerlerinde akademik çalışma yapılmamıştır. Bağdatlı Rûhî’nin yeni yazıya aktarılmış divan metninde de bu şiire rastlanmamıştır.²

Mecmualar, şairlere ait yeni şiirleri barındırması yönüyle önemli derleme eserler sınıfına girer. Bu bağlamda; bahse konu manzumenin, bir şekilde şaire ait divan nüshalarına girmeyen yeni bir şiiri olduğu söylenebilir.

İncelememiz dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde manzumenin içinde bulunduğu mecmua hakkında tanıtıcı bilgiler verilecektir. İkinci bölümde *dûvâznâme* hakkında kısa bilgilerle birlikte “Rûhî’nin Dûvâznâmesi” tanıtılacaktır. Üçüncü bölümde manzumenin içeriği üzerinde değerlendirmelerde bulunulacaktır. Dördüncü bölüm olarak, manzumenin Latin harflerine aktarılmış metni sunulacaktır. Çalışmanın sonunda tıpkıbasım olarak, Dûvâznâme metninin *Kâsımî Mecmûasındaki* yazısı verilecektir.

1. Dûvâz-nâmenin İçinde Bulunduğu Mecmua³

İncelemeye esas metin, birçok açıdan kayda değer bilgi barındıran “Kâsımî Mecmûası”nda⁴ geçmektedir. Mecmûada, hem manzum hem de mensur birçok esere ulaşmak mümkündür. *Bahru’l-Maariif* ve *Sandukatı’l-Maariif* olarak da nitelendirilen eser, birçok nazire şiiri ihtiva etmektedir.

Mecmua, kendisi de bir şair olan ve mecmuada şiirleri de bulunan Kâsımî’ye aittir. Kâsımî iki yerde (KM/17a ve KM/127a)⁵ eserin kendisine ait olduğunu ifade eder: “*Sâhibihî ve mâlikihî, min evvelihî ilâ âhîrihî ađ’afu’l-ibâdullahi’l-meliki’s-*

Rûhî'nin Dûvâznâmesi

settâr, Seyyid Kâsım b. Seyyid Abdullâh b. Seyyid Murtażā b. Seyyid Abdu'l-gafûrû'l-Hüseynî, gafarallâhu zunûbehû” (KM/17a)

Kâsımî, temmet/tamamlama kaydında eseri yazanın kendisi olduğunu şöyle belirtmektedir: *Temmet 'alâ yedi'l-fakîri'l-ḥakîr ve'r-râcî şefa'ati'l-ceddihi'l-bedri'l-münîr, ad'afu'l-'ibādullahi'l-meliki's-Settâr, Seyyid Kâsım b. Seyyid Abdullâh b. Seyyid Murtażā b. Seyyid Abdu'l-gafûrû'l-Hüseynî, gafarallâhu zunûbehû ve setere 'uyûbehû*” (KM/127a)

Yukarıdaki ifadeler ile “li-kâtibihî” başlıklı ve mahlas beytinde “Kâsımî” ibaresi bulunan şiirlerden (KM/6b ve KM/7a) anlaşılacağı üzere mecmuanın mürettibi Kâsımî'dir.

İncelemeye esas mecmua, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazma Eser Salonunda Agâh Sırrı Levend yazmaları arasındadır. Eserin kütüphanedeki kaydı şöyledir: ASL 625 Mec 83.

Gazeller bölümünün sonundaki (KM/127a), ifadelerle bakıldığında, eserin H. 3 Recep 1034'te (M. 11 Nisan 1625) tarihinde tamamlandığı görülmektedir. 270 yaprakтан oluşan mecmuadaki metinler, özellikle *dîvânî* hat ile kaleme alınmıştır. Rûhî'ye atfedilen metin, mecmuanın 16. yaprağındadır.

2. Dûvâznâme Geleneği ve Rûhî'nin Dûvâz-nâmesi

2.1. Dûvâz-nâme Geleneği

İslamî dönem Türk edebiyatında din ve tasavvuf ehli kişileri konu edinen birçok metin bulunur. Bunlar arasında dört halifeyi anlatan, *medh-i çehâr yâr-ı güzîn* ile Hz. Hüseyin'i anlatan *maktel-i Hüseyin'ler* önemli bir yer tutar. Bununla birlikte *On İki İmam*'ı konu edinen çeşitli eserler de bulunmaktadır. “İçinde On İki İmamın adı geçen veya onlara övgü için yazılan bu şiirlere *Dûvazdeh İmam* denir. Daha sonraları bu terim kısaltılmış olarak *dûvâz*, *dûvâzdeh imâm* ya da *Dûvâznâme* şeklini almıştır” (Güzel, 2009: 345).

Dûvâznâmeler, yaygın olarak Alevî-Bektâşî geleneğinde kaleme alınırlar. Bu türden eserler “Alevi-Bektaşî edebiyatıyla Mevleviliğin Şems koluna bağlı şairlerin verimlerinde On İki İmamı meziyetleriyle sayan şiirlerdir. Övgü için bu şiirlere *dûvazdeh imam*, halk deyişiyse *dûvazman* veya yalnız *dûvaz* denir” (Altun, 2010: 148). Tasavvuf Terimleri Sözlüğünde, madde başı olarak verilen terim için “Alevilerde ve Bektaşilerde On İki İmamı öven nefesler” açıklaması bulunur (Uludağ, 2012: 113).

Alevi ve Bektaşî şairlerin nefesleri ve deyişleri bu kültürde önemli kaynak metinler olarak telakki edilir. “Aleviliğin en önemli kaynaklarından biri, bu topluma mensup ozanların tarih boyunca düşünce ve duygularını en yalın, en içten ve en coşkulu yansıttıkları nefes/deyişlerdir” (Üzüm, 2009: 276). Alevi-Bektaşî kültüründe nefeslere konu olan birçok olay ve olgu vardır. Bunlardan biri de hiç kuşkusuz On İki İmamdır. Bu kültüre bağlı şairlerin birçoğunun nefeslerinde On iki İmamı işlediği görülmektedir.⁶

Bu inancı taşıyan veya taşımasının Ehl-i Beyt'e sevgi duyan herkes bu türden eserleri kaleme alabilmektedir. Fakat genel olarak Şiiliğin en büyük kolu olan İsmâaşeriye (İmamiye) unsurlarından etkilenen şairlerin bu türden eserler verdikleri görülmektedir:

“Söz konusu bu hayat tarzı, işaret edilen yüzyılda Şiiliğin en büyük kolu olan İsnâaşeriyeden başka unsurlar yanında Oniki İmam kavramını almış, bu kavram bugüne kadar Aleviliğin olmazsa olmazları arasında girmiştir. Bundan sonra hemen hemen her şair, düvaz imam veya kısaca düvaz denilen oniki imam şiirleri kaleme almış ve cemlerde bunların okunması zaruri görülmüş, gülbanklarda ondört masum ve on yedi kemerbestle birlikte oniki imamın adı mutlaka zikredilir olmuş.” (Üzüm, 2009: 268)

2.2. Rûhî'nin Dûvâznâme'si

Çalışmamızın bu bölümünde Rûhî'ye atfedilen manzum metnin tanıtımı üzerinde durulacaktır. Yazımıza esas düvâznâme, Rûhî mahlasını taşımaktadır. Bahsedilen Rûhî'nin de Bağdatlı Rûhî olması muhtemeldir.

Klâsik Türk (Divan) edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biri Bağdatlı Rûhî'dir. Şair, Osmanlı medeniyetinin Irak ve çevresi edebiyat ekolünde 16. yüzyılda yetişmiş, dönemin ünlü şairi Fuzûlî'den sonra adından en çok bahsettiren şahsiyetlerinden biridir.

Rûhî'nin bilinen tek eseri Divan'ıdır. Bu divanda şairin kendi bireysel düşünceleri ve dünyaya bakışının yanı sıra dönemin sosyal, siyasal, ekonomik, psikolojik vb. durumları anlatan şiirleri bulunmaktadır. Rûhî'nin birçok nazım şeklinde yazdığı bu şiirleriyle kendi dönemine ayna tuttuğu da söylenebilir. Fakat şairin daha çok toplumsal eleştiri bağlamında yazdığı şiirleri özellikle “terkib-bend” ve “terci-bend”lerinin olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra divanındaki bazı mersiyelerinde bireysel algı ve yaşantıları, çevresine olan sorumluluk bilincini de görmek mümkündür.

Şaire ait şiirleri barındıran divanın birçok yazma nüshası bulunmaktadır. Bilinen nüshalardan hareketle şiirleri bugünkü harflere aktarılmıştır (Ak, 2001).

Rûhî'ye atfedilebilecek şiirlerden biri de manzum olarak kaleme alınan bir “dûvâznâme” metnidir. *Kâsımî Mecmuası*'nda geçen bu şiir, Bağdatlı Rûhî'nin divanında yoktur. Kesin olmamakla birlikte şiirin Bağdatlı Rûhî'ye ait olduğunu söylemek mümkündür. Fakat başka bir Rûhî'ye ait olması da uzak bir ihtimal değildir. Zira mecmûa derleyeni veyahut derlemede esas aldığı kaynak eser veya kişi; sırf mahlasından dolayı şiiri, Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinin bulunduğu kısımda göstermiş olabilir.

Kâsımî Mecmûasında Bağdatlı Rûhî'ye ait 155'i gazel olmak üzere diğer nazım şekillerinde yazılmış 200'den fazla şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin neredeyse tamamı Bağdatlı Rûhî'nin divanında da geçmektedir.⁷ Ayrıca mecmûada hangi şaire ait olduğu belirtilmeyen birçok rubai, matla ve müfredin de başka şairlere ait olabileceği gibi Rûhî'ye ait metinlerden parçalar olabileceği de ihtimal dâhilindedir.

Dûvâznâme metninin bulunduğu sayfalarda ve öncesinde Rûhî'ye ait şiirler hakkında değerlendirmelerde bulunmak gerekirse şöyle bir tablo ortaya çıkar:

a. Rûhî'nin Sinan Paşa için yazdığı:

Safâ ol ehl-i zevkündür kim eyler dâyimâ meclis

Rûhî'nin Dûvâznâmesi

Gönülde gam komaz zirâ olunca dil-güşâ meclis

matlalı 9 beyitlik gazel/kaside, mecmuada (KM/15b) Rûhî başlığıyla bulunur. Şiir Rûhî Divan'ında da (Ak, 2001: 61) geçmektedir.

b. Rûhî'nin *meclis* redifli bir diğer gazeli “Velehû” başlığıyla mecmuanın aynı yaprağında (KM/15b) geçmektedir. Şiir onun divanında da aynen görülmektedir (Ak 2001: 535).

Gel ey sâkî ki kesb itsün kudûmünden tarab meclis
Safâ-yı seyr-i didârunla geçsün rûz u şeb meclis

c. Mecmûada (KM/15b-16a) “Der-şân-ı Hazret-i Osman Paşa” başlıklı 17 beyitlik şiir, Rûhî Divan'ında (Ak, 2001: 87) geçmektedir. Başlıkta Rûhî'ye ait olduğu belirtilmeyen şiirin mahlas beytinde şaire ait olduğu görülmektedir. Şiirin matlalı aşağıdaki gibidir:

O dem irişdi ki meyhâne gibi zeyn ola bâğ
Bir ayağ evde olup bâğda ola bir ayağ

d. Aşağıdaki dizeler (KM/16a), Osman Paşa adına yazılan şiirin sonunda “Velehû” başlığıyla verilmiştir. Ahreb kalıbı ile yazılan rubai, Rûhî Divan'ında (Ak 2001: s. 1047) aynen geçmektedir:

Yağmaya giden mâldan ey sâhib-hâl
Âlemde başuñ ki sağdur çekme melâl
Târâc-ı hazândan ağlamaz köhne dıraht
Kim yine olur bahârda mâlâmâl

Yukarıda belirtilen şiirlerin tamamı, Kâsımî tarafından Rûhî'ye ait olarak sunulmuştur. Fakat Kâsımî, şairin Bağdatlı olduğuna dair bir tanımlama ifadesi kullanmamıştır. Kâsımî'nin bu şiirlerin tümünün aynı kişiye ait olduğunu düşündüğü söylenebilir. Bu şiirlerin bir kısmının Bağdatlı Rûhî divanında geçmiş olması ise diğer şiirlerin ona ait olduğunu gösteren önemli bir ipucu özelliği taşır.

3. Rûhî'nin Dûvâznâmesinin Analizi

Bu bölümde, Rûhî'ye ait manzumenin şekil ve içerik yönüyle kısa bir analizi bulunmaktadır.

3.1. Şekil Yönünden Analiz

Dûvâznâme metni mecmûanın 16. yaprağının ön ve arka yüzlerinde geçmektedir. Şiir, divânî hat ile kaleme alınmıştır. Aruzun “Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” kalıbıyla kaside nazım şekli ile yazılan şiirin toplam beyit sayısı 42'dir. Beyitlerin 36'sı Ehl-i Beyt İmamlarının her birine ayrılan 3'er beyit, diğer altısı ise Rûhî'nin giriş ve sonuç için üçü başta üçü de sonda yazdığı beyitlerdir.

3.2. Muhteva Analizi

Bu başlıkta; manzumenin giriş, On İki İmam medhi ve sonuç bölümlerinin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Rûhî şiirine, şiir yazma konusunda büyümlü özellikler gösteren bir diğer ifade ile şiirde büyümlü sözler yaratan şaire, On İki İmamı medh etme gibi bir konuyu

işlememişse şairliğin ona haram olması yönündeki görüşleriyle başlar. Bu ifadelerde muhatap kendisi olabileceği gibi başka şairler de olabilir:

1 *Olsun ol sihr-āferīn-i nazma şā'irlik harām
K'olmasa memdūh āna 'ālemde On İki İmām*

İkinci beyitte şair, Ehl-i Beyt'i seven, onları öven ve şiirlerinde onlara yer veren birinin gelecek kaygısı çekmemesini diler. Çünkü İslam ehli olanların varacakları yerin huzur ve barış mekânı olduğunu söyler. Buradaki "gelecek-ferdâ-yarın" ibaresinin açıklaması dünyadaki gelecek telaşı olabileceği gibi, ahiretteki diğer dünya, hesap da olabilir:

2 *Çekmesün meddāh-ı ehl-i beyt ferdā gūşşasın
Cilvegāhi ehl-i İslāmuñ olur dārü's-selām*

Üçüncü beyitte Rûhî, dinleyici ve okuyuculara seslenerek, dünyada faziletleriyle ün salan Ehl-i Beyt İmamlarının her birini tanıtacağını bildirir:

3 *Gūş tūt kim ideyin ism ile resm ile beyān
Her birin kim faẓl ile 'ālemde olmuşlar be-nām*

Şair, yaptığı bu tanıtıcı girişten sonra Hz. Ali'den başlayarak On İki İmamın her birini üçer beyitle tanıtır. İlk beyitlerin ilk dizesinde kaçınıcı imam olduğu ifade edildikten sonra önemli özellikleri sunulur. Anlatımlarda her bir imama bağlılık ve sevgi ifadeleri kullanılmaktadır.

3.2.1. Hz. İmam Ali Övgüsü

Rûhî, Hz. Ali övgüsüne başlarken, şairler için, Hz. Ali'nin zikriyle söz açmanın farz-ı ayn olduğunu belirtir:

4 *Ol imām-ı kāmīl-i evvel ki farz-ı 'ayndur
Şā'ire zıkr-i cemīlinden anuñ fetḥ-i kelām*

Rûhî'nin ifadelerine göre Hz. Ali mahşerde Kevser sâkîsidir. Kıyamet gününün hararetinden susuzluk ateşi çekenlere, Hz. Ali'nin kevser suyundan ikram edeceği görüşü dile getirilmektedir. Mahşerde, herkesin onun lutuf-ikrâm elinden bir damla su içmek için can vereceği belirtilir:

5 *Sākī-i kevser o kim mahşerde yarın cān virür
İçmege bir kaçre şu luḫfi elinden ḥāş u 'ām*

Rûhî'ye göre Hz. Ali'nin dergâhının toprağı, ihtişam sahibi kişiler için birer sığınaktır:

6 *Ol Alī İbn-i Ebi Ṭālib ki ḥāk-i dergehin
Eylemiş Haḫ melce-i aḫkām-ı şāḫib-iḫtişām*

3.2.2. Hz. İmam Hasan Övgüsü

Rûhî, Peygamber'in torunu olan ve ikinci imam olarak kabul edilen Hz. Hasan'ı, kadri ve kıymeti yüksek biri olarak niteleyip onun tüm halkın gözdesi olduğunu vurgular:

7 *Ol imām-ı kāmīl-i şānī o 'ālī-ḫadr kim
Luḫfi ile olmuş imāmān içre maḫbūl-ı enām*

Şiirde, onun zehirlendiğine farklı imgelerle değinilmiştir. Onun sersem ve şaşkın dünyanın kahr zehrini tattığı, buna rağmen bu kötü tutumlardan bir an bile rahatsızlık duymadığı ve acı hissetmediği belirtilir:

8 *Ol ki fūrḫat zehr-i ḫahrın yutdı çarḫ-ı kec-revüñ*

Rûhî'nin Dûvâznâmesi

Olmadı bir kez bu fî 'l-i nâ-sezâdan telh-kâm

Şiirde Hz. Hasan'ın davranış ve şekil özellikleri ile adı, anlam sanatlarından olan *istihdam* sanatı ile verilir. Buna göre onun yüzü de ahlakı da adı da Hasan/güzeldir. Yüz güzelliği ile meşhur olanların tümünün onun temizliğine ve güzelliğine vurgun olduğu da Rûhî'nin ifadelerinde görülür:

9 *Kimdür ol vechi hasen hulki hasen nâmi Hasan
Kim olur vech-i hasenler hüsn-i pâkine gulâm*

3.2.3. Hz. İmam Hüseyin Övgüsü

Rûhî, üçüncü imam Hz. Hüseyin'i değerli ve kıymetli insanların komutanı olarak niteler. Onun davası uğruna başını verdiği belirtir. Ona sıkıntı çıkarıp hasım olanlara kıyamet günü Allah'ın hasım olacağını ifade eder:

10 *Ol imâm-ı kâmil-i şâlis o ser-hayl-i havâş
Ol ki ser virdi vü sırrı kılmadı i lâm-ı 'âm*
11 *Ol 'azîz-i pâk-tıynet kim 'adû-yı hâşına
Haşr Haşr dîvânında haşm olur Azîz-i zü'n-tikâm*

Şiirde Kerbela çölünün toprağının onun güzel vücuduna makam oluşu belirtilmiştir:

12 *Ol Hüseyin İbn-i Alî ol ser-firâz-ı 'aşr kim
Hâk-i deşt-i Kerbelâdur cism-i pâkine makâm*

3.2.4. Hz. İmam Zeynelabidin Övgüsü

Hz. Hüseyin'in oğlu olup asıl adı Ali'dir. Kerbelâ olayının canlı şahitlerinden biridir. Şiirde onun, daha çocuk yaşta iken düşmanları ile yaptığı tartışmalarda onlara üstünlük sağladığı, ilimde yüksek bir mertebede olduğu bilgisi verilmektedir:

13 *Ol imâm-ı kâmil-i râbi ' ki bir an şer 'de
Tıfl iken ilzâm kıldı haşmını beyne 'l-enâm*

Rûhî, onun Mervan ve ailesi ile yaptığı mücadeleye değinerek kendilerine sıkıntı çıkararak Mervan'ın soyunun adının anılmadığını da belirtir:

14 *Virmedi nesl-i siyeh-kârına Mervânun vüçüd
Ol ki hâşu 'l-hâşdur olur mı ma 'lüm-ı 'avâm*

Zeynelabidin'in zühd yaşamına dair bilgiler Rûhî tarafından dile getirilmektedir. Ayrıca herkesin kendi derdine çare, sıkıntılardan kurtulmak ve hastalıklarından uzaklaşmak için onun dergâhına gittikleri de vurgulanır. Bir anlamda onun insanlar için bir kurtuluş umudu olduğu belirtilmeye çalışılır. Çünkü Kerbela'dan kurtularak özelde ehl-i beytin ve onu sevenlerin bir umudu olmuştur:

15 *Hażret-i Zeynü 'l-İbâd ol ser-firâz-ı etkîyâ
Kim ider 'âlem gubâr-ı dergehine iltiyâm*

3.2.5. İmam Hz. Muhammed Bâkır Övgüsü

Rûhî, İmâm Muhammed Bâkır'ı, fazilet zirvesindeki güneş olarak niteler. Dünyanın onun önünde iki kat olarak/saygıyla eğilip selama durduğu inancını dile getirir:

16 *Ol imâm-ı kâmil-i hâmis o mihr-i evc-i fażl
Kim önünde çarh iki kat oluban virmiş selâm*

Şair onu, ihsan dağıtan biri olarak sunar. Onun yarım bardak bile olsa ihsan şerbetiyle yaptığı ikramından her kim yararlanırsa kalbinin Allah'ın feyziyle dolup taşacağı savunulur:

17 *Kalbini envār-ı feyz-i Haḫla māl-ā-māl ider
Her kime sākī-i ihsānı şunarsa nīm-cām*

Rûhî, İmam Bakır'ın herkesin ruhunun güzelliğine bakarak, karanlık gönüllerden kötüyü, zulmü ve karanlığı şevk, huzur ve mutluluk güneşiyle kaldırdığını belirtmektedir.

18 *Ḥazret-i Bākır kulüb-ı 'āleme nāzır o kim
Mıhr-i şevki tîre dillerden ider ref'-i zālām*

3.2.6. Hz. İmam Cafer-i Sâdık Övgüsü

Cafer-i Sâdık için şair, emirlerin/uluların/meliklerin önde geleni nitelenmesini yapar. Bu sıfat, siyasî anlamda olmayıp, onun dîn ve toplum hayatındaki önderliği içindir:

19 *Ol imām-ı kāmil-i sâdis o ser-tâc-ı mülük
Kim ider ḫāk-i derinden şāh[ı]ar kesb-i merām*

Toplumsal anlamda, yaşamın ve dinin, onun fazilet sunduğu/ikram ettiği bardakla hakiki tertibe ulaştığı, yoluna girdiği inancı paylaşılır. Ayrıca onun şeriat mülküne adalet kılıcıyla nizam/düzen verdiği sembolik bir dille ifade edilmektedir. Bu ifadeler, onun Şia geleneğinin takip ettiği yeni bir yol, mezhep ile olan ilişkisi yönüyledir.

20 *Ol ki bezm-i devr buldı cām-ı fażlıyla nesāk
Ol ki mülk-i şer'e virdi tîg-ı 'adliyle nizām*

Rûhî, güzide imamların başı olduğunu ifade ettikten sonra onun arkasında veyahut ona zıt görüş bildirenlerin, yalan söylediğini ve kötü niyetli kişiler olduğunu belirtir:

21 *Cā'fer-i Şādık o ser-ḫayl-i imāmān-ı güzîn
Kim ḫilâfında ne söylerse yalan söyler liyām*

3.2.7. Hz. İmam Musa Kazım Övgüsü

Şair, yedinci imam olan Musa Kazım tanıtımında yedi sayısı ile farklı anlamlar yakalamaya çalışır. Yedinci imam, yedi iklimde/dünyada/her yerde herkesin onu tanıdığı ve ona hürmet ettiği bilgileri ile sunulur.

22 *Ol imām-ı kāmil-i sâbi' ki heft iklimde
Ḥürmetin vâcib bilürler ger ḫavāş u ger 'avām*

Rûhî, onun makamının/dergâhının tozunun/toprağının akıl ve basiret sahibi kimselerce gözlere sürme olarak telakki edildiğini ifade eder. Ayrıca, ehl-i kelâm/söz ehli, bir anlamda tasavvuf ve kelim ilmi ile ilgilenen kişilerin de onun adını dillerinden hiç düşürmediklerini belirtir. Sembolik ifadelerle, ilim ve irfan ehlinin onun görüşlerinden ve yol açıcılığundan faydalandığı anlam örüntüsü kurulmaya çalışılmıştır.

23 *Ḥāk-i dergāhın ulü'l-ebşār kılmış kuḫl-ı 'ayn
Nām-ı pâkin eylemiş vird-i zebān ehl-i kelām*

Musa Kazım'ın adının zikredilmediği bölümde, Bağdat şehrine güzel kokular/anlamlar veren kişi olarak bahsedilir. Kabrinin/mekânının Bağdat'ta olması

Rûhî'nin Dûvâznâmesi

yönüyle de önem arz eden şahsiyetin, cihandaki her burnun/yaşayan her canlının onun lütuf kokusundan bir parça kokladığı görüşü savunulur. Ondandır gelenlerin bir yönüyle onu tanıdığı ve ondan etkilendiği düşüncesi paylaşılır:

24 *Kimdür ol 'aṭṭār-ı burc-ı evliyāullāh kim*
Būy-ı lutfından mu 'aṭṭardur cihānda her meşām

3.2.8. Hz. İmam Rıza Övgüsü

Rûhî, İmam Rıza'yı, kıyamet günü, onun dostlarının makamının cennet olacağı imajıyla tanıtmaya başlar. Böylelikle onu sevenlerin ve benimseyenlerin gideceği/kazanacağı lütfun cennet olacağı üzerinde durulur. Bir yönüyle cennet, mutluluk ve huzur mekânı olarak tanıtılır. Güzellikler ve mutluluklar, huzur hep onun yanındadır; onun dostları da ondan pay almaktadır:

25 *Ol imām-ı kāmīl-i sāmin ki rûz-ı ḥaşrde*
Şahn-ı bāğ-ı heşt-der aḥbābına olur maḳām

Rûhî, İmam Rıza'nın hastalıklarla, zorluk ve sıkıntılarla geçirdiği yaşamına da dikkat çekmektedir. Onun tüm bu olumsuzluklar içinde başkalarının ihtiyaçlarına koştuğu, özellikle geceleri halka yardım için sürekli uyanık olduğu bilgisini sunar:

26 *Şām-ı ğamda ḥaste-i fakra niġebān olmaġa*
Çeşm-i bahtın eylemiş bīdār ḥayyun lā-yenām

Şair, İmam Rıza'nın adını tevriyeli olarak kullanıp onu Allah'ın takdirine daima rıza gösteren birisi olarak nitelendirir. Ayrıca onun mihnet ve kederde daima keyif ve mutluluk aradığı da özellikleri arasında sıralanır.

27 *Kimdür ol Ḥaḳḳuñ każāsına viren dā'im Rızā*
Ġuşşada mesrūr olup miḥnetde olan şād-kām

3.2.9. Hz. İmam Takî Övgüsü

Şiirde İmam Takî'nin ömrünü zühd ve takva ile geçirdiği bu yönüyle veliyullah olarak nitelendirildiği görülmektedir:

28 *Ol imām-ı kāmīl-i tāsi' veliyullāh o kim*
Ömri taḳvā ile geçdi şāl u māh u şubḥ u şām

İmam Takî'nin yaşantısının/davranışlarının tümünün güzelliğinden ve beğeni ile takdir gördüğünden bahsedilmektedir. Onun yanında hiçbir işin eksik kalmadığı, problemleri görülen veya olamayacak olarak tanımlanan her işin tamamlandığı belirtilmektedir. Böylelikle onun çözüm odaklı kişiliği ön plana çıkarılmaktadır:

29 *Şādır olan fi'l-i zātından olurdu dil-pesend*
Bāb-ı lutfından tamām olurdu kār-ı nā-tamām

Rûhî onun gönlünün ve dilinin paklığını/temizliğini, saflığını ve irşat sahibi kimliğini belirtir. Bununla birlikte ona düşmanlık yapanların da olduğunu dile getirir. Rûhî'nin anlatımlarına göre, ona karşı duran ve ona düşmanlık edenler, cennete giremeyecek, hayatından huzur ve fayda bulamayacaklardır:

30 *Ol Taḳiyy-i pāk-dil ol şāhib-i irşād kim*
Düşmen-i bed-ḥāhına dārü's-selām olmuş ḥarām

3.2.10. Hz. İmam Nakî Övgüsü

Şair, İmam Nakî'yi tanıtırken onuncu imam oluşuyla birlikte, "on" kavramıyla farklı bir anlam örüntüsü kurmuştur. İmam Nakî'nin lütfunun

öşrü/vergisinin, değersiz bir nesneyi yüksek dereceye taşıdığı dile getirilmektedir. Onun bilgisi, ilmi ve irfanı kişiye değer katar, ondan yararlananların şahsiyetleri ve davranışları; bilgisi ve değeri daha üst boyuta taşınır:

31 *Ol imām-ı kāmīl-i ‘āşir ki ‘öşri lutfinuñ
Zerre-i nāçizi eyler gün gibi ‘ālī-makām*

Rûhî, gönülleri avlamak, yani gönüller kazanmak için lütuf tuzağı kuran bir doğan/kuşu imajı çizmektedir. Ona göre İmam Nakî, insanların ruhsal ve toplumsal yönde ideal bir mevkide olmaları bir diğer anlamda, huzurlu olmaları için sürekli mücadelede bulunmaktadır:

32 *Ol celîl-i himmete şebbâz dirsem vechi var
Kim gönüller şaydına olmuş kemend-i lufti dām*

İmam Nakî, şair tarafından bir güneşe benzetilmiştir. Bu güneş, olgunlaştırıcı ve kıvam verici bir ateştir. Olgunlaşmak için bu ateşte pişmek gerekmektedir. Ayrıca “mihir” merhamet, iyilik ve yardım etme, sevgi ve dostluk anlamına da gelmektedir. Rûhî onun mihrinden/sevgisinden mahrum kalanların veyahut olgunlaştırıcı ateşinden nasibini almayanların dünyada ham/olgunlaşmamış kalacağını belirtmektedir:

33 *Naqd-ı hâşî mürşid-i kāmīl veliyy-i Haq Nakî
Yanmayanlar dâğ-ı mihriyle kalur ‘âlemde hām*

3.2.11. Hz. İmam Hasan Asker Övgüsü

Rûhî, İmam Hasan Asker’i fazilet denizi olarak niteleyip dünya ve içindekileri de bu denize göre bir damla olarak tasvir eder:

34 *Ol imām-ı kāmīl-i ihdâ ‘aşer ol baħr-ı fażl
Kim yanında katredür dünyâ vü mā-fi-hā tamām*

Şairin anlatımlarına göre, Hz. Hasan Asker’in bir nefesi, yaşamlarından ümit kesenlere ve ölümler gibi yaşayanlara can verip onlara yaşam sevinci vermektedir. Bu nefes can bahşedici bir özelliktedir. “Dem” kelimesi zaman anlamında kullanıldığında ise, Hz. Hasan Asker’in can bahşeden, ümit ve yaşam arzusu veren bir anlık konuşması veya onunla geçirilen sürenin yaşamdan ümidini kesenleri, yeniden hayata bağladığı ifade edilmektedir. Ayrıca onun bir bakışı veya ilgilenmesi, aynı şekilde mahzun, üzgün ve kırgın binlerce gönlü mutlu etmektedir:

35 *Bir dem-i cān-baħş ile yüz mürde[y]i ihyâ ider
Bir nazarla biñ dil-i mahzûnı eyler şād-kām*

Rûhî Hz. Hasan Asker’i, isminin manasıyla yeni anlam örüntüleri ile tanıtmaya devam eder. Onun adı Hasan’dır, ama adının anlamı güzel olmakla birlikte O, hasen/güzel ahlak sahibidir. Ayrıca isminde Asker ifadesi vardır; o İslam dininin askerlerinin başı olarak nitelendirilir. O öyle bir komutan, öyle bir önde gelen kişidir ki huzur, mutluluk ve asayiş arayanların eli/isteği, onun lütuf dağıtan eteğindedir/çevresindedir. Herkes bu ondan bu konuda yardım beklemektedir:

36 *Mālik-i hulk-ı hasen ser- ‘asker-i İslām kim
Dāmen-i lutfindadur dest-i taleb-kārān-ı kām*

3.2.12. Hz. İmam Mehdi Övgüsü

Şiirde Hz. İmam Mehdi, muntazar imam olduğu yönüyle açıklanmaktadır. Rûhî, onun gelişini ve önderlik edişini, herkes tarafından hasret içinde beklenildiği

Rûhî'nin Dûvâznâmesi

ifadeleriyle belirtmektedir. Mehdi'nin gelişi, ayak (makdem) sembolü ile verilerek, bu gelişteki ayağın bastığı toprağın değerinden dolayı herkesin onu öpmek için sabırsızlandığı ifade edilmektedir. Bu bekleyiş bir yönde onun düşünceleri ve yaşamıdır:

37 *Ol imâm-ı kâmil-i işnâ 'aşer kim rûz u şeb
Hâk-i bûs-ı maqdemine muntazir dur hâş [u] 'âm*

Rûhî'nin ifadelerine göre İmâm Mehdî, herkes tarafından beklenen ve sevilen birisidir. Hakikat sırrına erenler, veli kulların tümü, onun cemâlini/ortaya çıkışını/görünmesini arzulamaktadır. Ayrıca önemli, kuvvetli ve kudretliler, saltanat sahibi ve hüküm sürücüler, onun bulunduğu topraktan feyz ummaktadır:

38 *Ârzü eyler cemâlin vâşılân-ı kurb-ı Hâk
Feyz umar hâk-i cenâbından selâtin-i 'izâm*

Şiirde Mehdî, Allah'ın bir rahmeti ve doğru yola götüren bir kılavuz olarak nitelendirilmiştir. "Hâdî" olan Mehdî'nin zuhurunda, şeytanın askerlerinin yenileceği, bozguna ve hezimete uğrayacağı dile getirilmiştir:

39 *Mehdî-i hâdî Hudâ-yı lâ-yezâluñ rahmeti
Kim zuhûrında bulur cünd-i şeyâtîn inhizâm*

Rûhî, on iki imamın her birini üçer beyitle anlattıktan sonra şiirinin sonuç bölümünde üç beyit daha yazmıştır.

Bu beyitlerde kendisinin şiir sanatını ve kabiliyetini övmektedir. O, güzide imamların övgüsünü yaptığı için, *ehl-i suhan*, yani şairlerin ona saygı göstermesi gerektiğini dile getirmektedir:

40 *Rûhîyâ çün eyledüñ medh-i imâmân-ı güzîn
Vâcib oldı zâtuña ehl-i sühandan ihtirâm*

Şair aşağıdaki dizelerde, çaresizlik içinde oluşunu, fakat bundan sonra bu düşünlülükten dolayı gam çekmemesi gerektiğini kendisine öğütler. Çünkü On İki İmamın sevgisi onun elinden tutmuştur. Bu şiir, Rûhî'nin sıkıntılı ve atacağı adımlar konusunda problem yaşadığı bir dönemde yazılmış olabilir. Çünkü çaresizlik içinde, düşünün bir vaziyettir. Ancak ehl-i beytin yaşama bakışı ve duruşu, onu bu zorluklarla başa çıkma noktasında ümitlendirmiştir:

41 *Râhat ol şimdengirü üftâdelükden çekme gam
Dest-gîr oldı saña 'âlemde On İki İmâm*

Rûhî, şiirin sonunda amaç, niyet ve istek kapılarının kendi kalbine açılması ümidini taşıdığını belirttiği bir duada bulunur. Ehl-i Beyt İmamlarının hürmeti için kendisinin niyet ettiği ve hedeflediği bazı isteklerinin gerçekleşmesini talep etmektedir:

42 *Hürmetiyçün ol gürüh-ı pāküñ ümmüdüm bu kim
Rûy-ı kalb-i pāküñe fetğ ola ebvâb-ı merâm*

4. Rûhî'nin Manzum Düvaznâmesi-Metin

[fâ 'ilâtün/fâ 'ilâtün/fâ 'ilâtün/fâ 'ilün]

16a

- 1 Olsun ol sihr-âferîn-i nazma şâ'irlik harâm
K'olmasa memdüh aña 'âlemde On İki İmâm
- 2 Çekmesün meddâh-ı ehl-i beyt ferdâ güşşasım
Cilvegâhı ehl-i İslâmuñ olur dârü's-selâm
- 3 Güş tüt kim ideyin ism ile resm ile beyân
Her birin kim fazl ile 'âlemde olmuşlar be-nâm

DİĞER

- 4 Ol imâm-ı kâmil-i **evvel** ki farz-ı 'ayndur
Şâ'ire zıkr-i cemîlinden anuñ fetḥ-i kelâm
- 5 Sâkî-i kevşer o kim maḥşerde yarın cân virür
İçmege bir kaçre şu luḫfi elinden hâş u 'âm
- 6 Ol '**Alî İbn-i Ebi Tâlib** ki hâk-i dergehin
Eylemiş Haḫ melce-i aḫkâm-ı şâhib-iḫtişâm

DİĞER

- 7 Ol imâm-ı kâmil-i **şânî** o 'âlî-ḳadr kim
Luḫf ile olmuş imâmân içre maḫbûl-ı enâm
- 8 Ol ki firḳat zehr-i ḳahrın yutdı çarḫ-ı kec-revüñ
Olmadı bir kez bu fi'l-i nâ-sezâdan telḫ-kâm
- 9 Kimdür ol vechi ḫasen ḫulḳı ḫasen nâmı **Ḥasan**
Kim olur vech-i ḫasenler ḫüsn-i pâkine ḡulâm

DİĞER

- 10 Ol imâm-ı kâmil-i **sâliḫ** o ser-ḫayl-i ḫavâş
Ol ki ser virdi vü sırrı ḳılmadı i'lâm-ı 'âm
- 11 Ol 'azîz-i pâk-tıynet kim 'adû-yı ḫâşına
Ḥaşr-ı dîvânında ḫaşm olur *Azîzün zü'ntikâm*
- 12 Ol **Ḥüseyn İbn-i Alî** ol ser-firâz-ı 'aşr kim
Ḥâk-i deşt-i Kerbelâdur cism-i pâkine maḫâm

Rûhî'nin Dûvâznâmesi

Dîger

- 13 Ol imâm-ı kâmil-i **râbi**‘ ki bir an şer‘de
Tıfl iken ilzâm kıldı hâşmını beyne‘l-enâm
- 14 Virmedi nesl-i siyeh-kârına Mervânuñ vücûd
Ol ki hâşu‘l-hâşdur olur mı ma‘lûm-ı ‘avâm
- 15 Hâzret-i **Zeynü‘l-İbâd** ol ser-firâz-ı etkiyâ
Kim ider ‘âlem gubâr-ı dergehine iltiyâm

Dîger

- 16 Ol imâm-ı kâmil-i **hâmis** o mihr-i evc-i fazl
Kim önünde çarh iki kat oluban virmiş selâm
- 17 Qalbini envâr-ı feyz-i Hâkla mâl-â-mâl ider
Her kime sâķi-i ihsânı şunarsa nîm-câm
- 18 Hâzret-i **Bâkır** kulüb-ı ‘âleme nâzır o kim
Mihr-i şevķi tîre-dillerden ider ref‘-i zâlâm

Dîger

16b

- 19 Ol imâm-ı kâmil-i **sâdis** o ser-tâc-ı mülûk
Kim ider hâk-i derinden şâh[l]ar kesb-i merâm
- 20 Ol ki bezm-i devr buldı câm-ı fazlıyla nesâķ
Ol ki mülk-i şer‘e virdi tîg-ı ‘adliyle nizâm
- 21 **Câ‘fer-i Şadıķ** o ser-hayl-i imâmân-ı güzîn
Kim hilâfında ne söylerse yalan söyler liyâm

Dîger

- 22 Ol imâm-ı kâmil-i **sâbi**‘ ki heft iķlimde
Hürmetin vâcib bilürler ger havâş u ger ‘avâm
- 23 Hâk-i dergâhın ulü‘l-ebsâr kılmış kuhl-ı ‘ayn
Nâm-ı pâkin eylemiş vird-i zebân ehl-i kelâm
- 24 Kimdür ol ‘aţţâr-ı burc-ı evliyâ‘ullâh kim
Büy-ı luţfindan mu‘aţţardur cihânda her meşâm

Dîger

- 25 Ol imâm-ı kâmil-i **sâmin** ki rûz-ı hâşrde
Şahın-ı bâg-ı heşt-der aķbâbına olur maķâm

26 Şām-ı ğamda haste-i fakra niġebān olmaġa
Çeşm-i bahtın eylemiş bīdār *hayyun lā-yenām*

27 Kimdür ol Hāķķuñ każāsına viren dā'im **Rızā**
Ĝuşşada mesrūr olup miġnetde olan şād-kām

Dġger

28 Ol imām-ı kāmīl-i **tāsi'** veliyyu'llāh o kim
'Ömri taķvā ile geçdi şāl u māh u şubġ u şām

29 Şādır olan fi'l zātından olurdu dil-pesend
Bāb-ı luţfindan tamām olurdu kār-ı nā-tamām

30 Ol **Taķiyy**-i pāk-dil ol şāġib-i irşād kim
Düşmen-i bed-ġāhına dārü's-selām olmış ġarām

Dġger

31 Ol imām-ı kāmīl-i **'aşir** ki 'öşri luţfinuñ
Zerre-i nāġizi eyler ġün gibi 'ālī-maķām

32 Ol celīl-i himmete şeh-bāz dirsem vechi var
Kim ġönüller şaydına olmuş kemend-i luţfı dām

33 Naķd-ı ġāşı mürşid-i kāmīl veliyy-i Hāķ Naķī
Yanmayanlar dāġ-ı mihriyle ġalur 'ālemde ġām

Dġger

34 Ol imām-ı kāmīl-i **iġdā'** aşer ol baġr-ı fażl
Kim yanında ġatredür dünyā vü mā-fi-hā tamām

35 Bir dem-i cān-baġş ile yüz mürde[y]i iġyā ider
Bir nazarla biñ dil-i maġzūnı eyler şād-kām

36 Mālik-i ġulķ-ı ġasen ser-'asker-i İslām kim
Dāmen-i luţfindadur dest-i taleb-kārān-ı kām

Dġger

37 Ol imām-ı kāmīl-i **işnā'** aşer kim rüz u şeb
Ĥāk-i būs-ı maķdemine muntażırdur ġāş [u]'ām

38 Ārzū eyler cemālin vāşılān-ı ġurb-ı Hāķ
Feyz umar ġāk-i cenābindan selātin-i 'izām

39 Mehdī-i hādī Ĥudā-yı lā-yezāluñ raġmeti

Rûhî'nin Dûvâznâmesi

Kim zühürında bulur cünd-i şeyâfîn inhizâm

DİĞER

40 Rûhîyâ çün eyledûn medh-i imâmân-ı güzîn
Vâcib oldı zâtuña ehl-i sühandan ihtirâm

41 Râhat ol şimdengirü üftâdelükden çekme gam
Dest-gîr oldı saña 'âlemde On İki İmâm

42 Hürmetiyçün ol gürûh-ı pākūn ümmîdüm bu kim
Rûy-ı kalb-i pākūne fetḥ ola ebvâb-ı merâm

Sonuç

Klasik Türk edebiyatı, konu yelpazesi geniş olan bir edebiyattır. İnsanlığın dünyadaki yaşam algıları, inanç ve düşüncülerinin her edebiyatta olduğu gibi Türk edebiyatında da işlendiği görülebilmektedir. Farklı kültürlerle ve medeniyetlere ait dünya görüşlerinin de işlendiği bu edebiyatta, yaşama dair hemen hemen her konu görülebilmektedir.

Divan edebiyatında, İslam dininin peygamberi eksenli yazılmış birçok edebî metin bulunur. Bunların bazılarında Hz. Peygamberin ailesinin (ehl-i beyti) konu edildiği görülmektedir.

Hz. Peygamberin ailesini anlatan eserlerden biri de “dûvâznâme”lerdir. Bu eserlerde Şia geleneğinde Oniki İmam olarak telakki edilen başta (ilki) Hz. Ali olmak üzere, peygamberimizin kızı Hz. Fatıma'nın soyundan gelen diğer on bir İmam tanıtılmaktadır. Anlatımlarda Oniki İmam'a olan sevgi ve bağlılık görülür.

Bir tür olarak beliren bu eserler genellikle Alevî-Bektâşî şairlerin kaleminden çıkmaktadır. Bu eserleri yazarlar, Şiâ'nın İmamiyye koluna mensup olabildiği gibi, Mevleviliğin Şems koluna bağlı şairler de olabilmektedir.

Türk şiirinde manzum *dûvâz-nâme* yazan şairlerden biri de Rûhî'dir. Bahse konu manzume, bir şiir mecmuasında Rûhî başlığıyla verilmiştir. 42 beyitten oluşan manzum metin, aa-xa-xa şeklinde kaside/gazel nazım biçiminde kafiyeleşmiştir. Eserde ilk ve son üç beyit giriş ve sonuç bölümleridir. Eserde On iki İmam'ın her biri için üçer beyit ayrılmış olup her birine olan sevgi ve bağlılık belirtilmiştir.

Kâsımî Mecmûasında Bağdatlı Rûhî'ye ait 200'e yakın şiir bulunur. Bahse konu dûvâznâmenin bulunduğu sayfalar ve öncesinde Rûhî'ye ait dört manzume daha vardır. Bunlardan ikisi “velehû” başlığıyla Rûhî'ye atfen verilmiştir. Söz konusu dört manzume ile diğer 200 civarındaki şiir, Bağdatlı Rûhî'nin basılı divanında bulunmakla birlikte çalışmaya esas *Dûvâznâme* metni, divanda yoktur.

Rûhî başlığıyla verilen *dûvâzdehnâme*'nin yukarıda bahsedilen açıklamalar ekseninde Bağdatlı Rûhî'ye ait olduğu düşünülmektedir. Çünkü Rûhî, Rûhî-i Bağdatî ve bir öncesinde Rûhî'ye ait olduğu belirtilen şiir(ler)den sonra gelen ve Bağdatlı Rûhî'ye atfen “velehû” başlıklı şiirlerin neredeyse tamamı şaire ait divanda bulunmaktadır. Dûvâzdeh İmam metni, küçük bir ihtimal de olsa Rûhî mahlaslı başka bir şaire ait olabilir.

Birçok açıdan önemli kaynak bilgiler içeren mecmûalar, şairlere ait yeni şiirleri barındırması yönüyle önemli derleme eserler arasındadır. Bu bağlamda; bahse konu manzumenin, bir şekilde Bağdatlı Rûhî'ye ait divan nüshalarına girmeyen yeni bir şiiri olduğu söylenebilir.

Bağdatlı Rûhî'nin bu eseri yazmış olması halinde, onun Bektâşî bir şair olduğuna küçük de olsa işaret etmektedir. Veyahut onun Mevlevî belki de de Mevlevîliğin Şems koluna bağlı olduğunu söylemek de ihtimal dâhilindedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, genellikle bu türden eserleri kaleme alanlar bu kimliğe sahip olan şairlerdir.

Rûhî'nin incelemeye esas şiiri yeni harflere aktarılan divan nüshalarında görülmemektedir. Bu durum şairin veya başkalarının tasarrufu olabilir. Ayrıca şiirin Bağdatlı Rûhî'ye ait olduğu da kesin değildir. Tüm bilgiler Kâsımî tarafından derlenen mecmuadaki bilgiler eksenslidir. Kâsımî veya onun esas aldığı kaynaktaki bilgilere dayalı olan tüm yorumlamalar, bu çalışma vesilesiyle ilim âleminin dikkatine sunulmaktadır.

Kaynakça

Ak, Coşkun (2001). *Bağdatlı Rûhî Dîvânı (Karşılaştırmalı Metin)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları. 2 C.

Altun, Erman (2010), *Dini Tasavvufî Halk Edebiyatı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları

Güzel, Abdurrahman (2009), *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

İçli, Ahmet, (2018) “Kâsımî Mecmuasının İçerik Analizi” *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* Volume: 40, Winter-2018, s. (468-499)

Kâsımî (1625), *Bahrü'l-Maarif*, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazma Eser Koleksiyonu, ASL Mec 625., 270 yk.

Ocak, Ahmet Yaşar (ed.) (2009) *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Uludağ, Süleyman (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Üzüm, İlyas (2009). “İnançtan Külte: Alevilikte Oniki İmam İnancı” *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü (İçinde)*(Ed. Ahmet Yaşar Ocak), s. 268-285

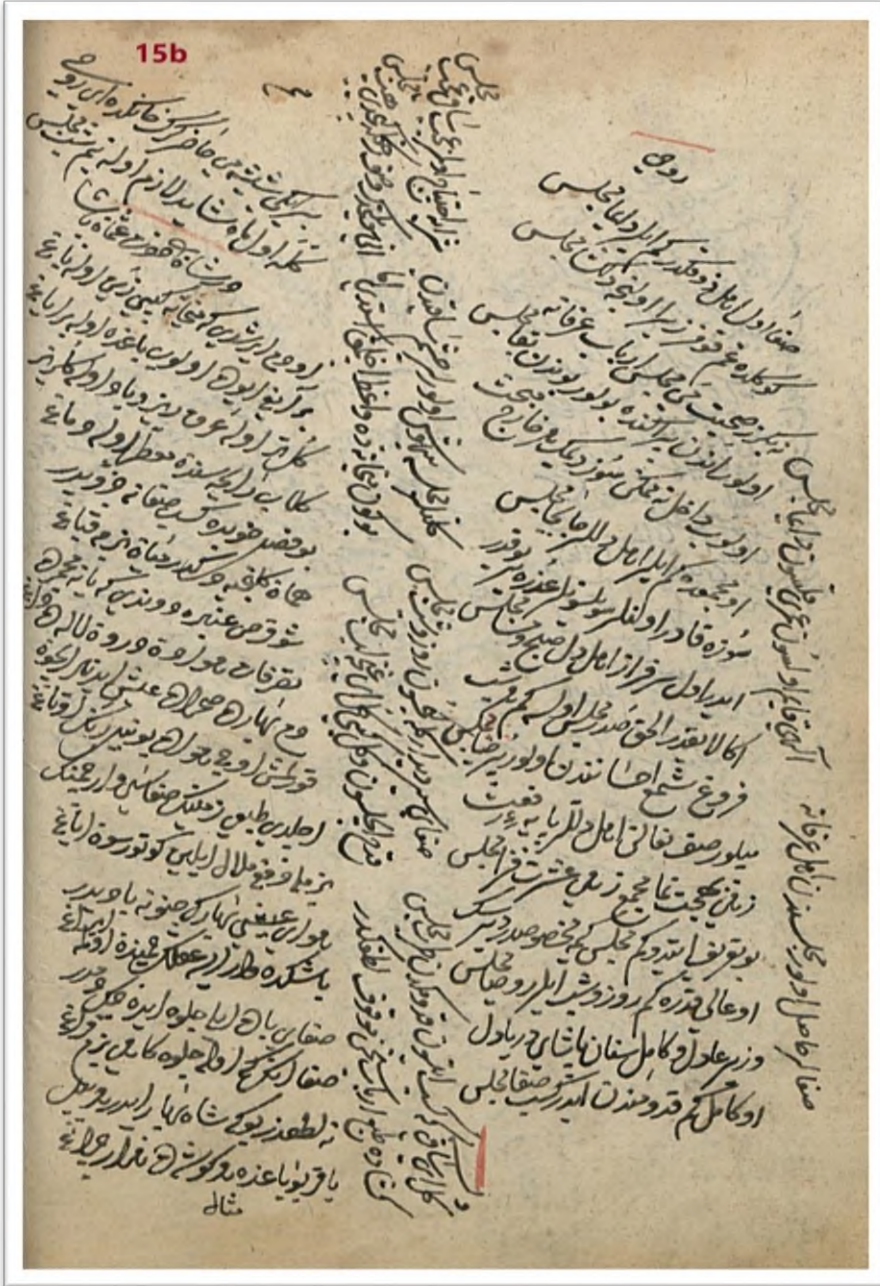
www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com. Erişim tarihi: 03.11.2019

Rûhî'nin Dûvâznâmesi

Ek-Metin: Arap Harfli Tıpkı Basım

Bu bölümde Rûhî'nin Dûvâznâmesinin yanı sıra ona atfedilen diğer dört manzumeye de yer verilmiştir.

Metnin tıpkıbasımında çalışmaya konu olan esas şiir, 16 a'dan başlayıp 16b'de bitmektedir. 15b'deki şiirler, Bağdatlı Ruhî'nin divanında da geçen şiir örnekleridir.

Sonnotlar

¹ Bu şairler: Filibeli Rûhî, Gelibolulu Rûhî, Vardarlı Rûhî, Bağdatlı Rûhî, İstanbullu Mustafa Rûhî Çelebi, Müftüzâde Rûhî, İstanbullu Ömer Rûhî Çelebi, Bu şairler hakkında geniş bilgi için internet ortamında hazırlanmış olan www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com. Adresine bakılabilir Ayrıca ilgili yüzyılda yazılmış tezkirelere de bakılabilir.

² Rûhî'nin divanı Coşkun Ak tarafından yeni harflerle yayımlanmıştır. Çalışmamızda Rûhî'nin şiirleri hakkında verdiğimiz bilgiler için bu eserden yararlanılmıştır. Eserin tam künyesi kaynakçada belirtilmiştir.

³ Kâsımî Mecmuası, alıntılarda parantez içinde kısaca KM harfleriyle gösterilmiştir.

⁴ Kâsımî Mecmuası üzerine Ahmet İÇLİ tarafından farklı yayınlar yapılmıştır. Bu çalışmalardan sonuncusu mecmuanın tanıtımı üzerindedir. Geniş bilgi bkz. Ahmet İÇLİ, “Kâsımî Mecmuasının İçerik Analizi” *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* Volume: 40, Winter-2018, p. (468-499)

⁵ Mecmuadan yapılan alıntılarda yaprak sistemi kullanılmıştır. Buna göre, alıntılanan metnin hangi yaprağın hangi sayfasında/yüzünde olduğu belirtilmiştir. Örnek olarak; 17a: 17. yaprağın a/ön yüzünü ifade etmektedir.

⁶ “Hatta On İki İmam deyişi söylememiş bir ozan düşünülemez, Hangi ozanın şiirlerine bakılsa On İki İmamla ilgili bir şiirine rastlanır” (Üzüm, 2009: 276). Bahse konu çalışmada, birçok şaire ait düvazdeh imam şiiri örnek olarak verilmiş ve tahlil edilmiştir.

⁷ Bağdatlı Ruhî'nin divanında olmayıp Kâsımî mecmuasında Rûhî mahlaslı şiirler üzerindeki çalışmalarımız devam etmektedir.